

KUN EN TÅBE FRYGTET IKKE LOVEN

[Vold] Om psykisk udviklingshæmmedes forhold til straffeloven før og nu.

[af]

PERNILLE SONNE, CAND.MAG. OG PH.D.-STUDERENDE, ROSKILDE UNIVERSITET | perniso@ruc.dk

Man antog, at 'tåber' stod et sted mellem de sjælssunde mennesker med den frie vilje og de afsindige og åndssvage uden fri vilje.

En drabssag fra 1904: Den 70-årige Jens Jørgen Pallesen og den 48-årige Villads Jensen havde længe været hinandens elskere. Jens Jørgen overnattede tit hos Villads i Nørre Snede. Natten til den 3. november gik der imidlertid noget helt galt. Om morgenen blev Jens Jørgen fundet død med et knust kranie. Det var Villads, der havde slået ham ihjel med et stykke brænde.

De var begge glade for brændevin og havde drukket tæt om aftenen inden drabet. Jens Jørgen var blevet fuld og afviste Villads' tilnærmelser. Det gjorde Villads så vred, at han greb den nærmeste genstand og slog Jens Jørgen flere gange i hovedet, hvilket resulterede i et kraniebrud.

Villads anmeldte selv dødsfaldet. Han forklarede, at Jens Jørgen havde været meget fuld om natten og var faldet ud af sengen flere gange, uden at Villads havde haft mistanke om, at han var kommet alvorligt til skade. Denne forklaring stemte dog ikke med ligets tilstand. Den læge, der foretog obduktionen, fremhævede, at 'den vold, der er overgået ham, utvivlsomt ville medføre døden selv hos et yngre, kraftigt menneske.'

Villads blev derfor anklaget for drabet. Allerede under et par tidligere tyverisager mod ham havde læger konstateret, at Villads var ringe begavet eller imbecil og desuden uhelbredelig drunker. I retten udtalte distriktslægen, der havde undersøgt Villads, at det var kombinationen af medfødt imbecilitet og stærk

beruselse, som fik arrestanten til at reagere 'ganske impulsivt uden ringeste begreb om, hvad det, han gør, kan føre til.' Derfor besluttede dommeren, at Villads skulle underkastes sikkerhedsforanstaltninger i stedet for en straf. Det vil sige en tidsubestemt anbringelse på en åndssvageanstalt.

Denne vurdering af arrestanten fandt appeldomstolen Viborg Landsoverret korrekt. Det gjorde Højesteret imidlertid ikke. Villads var ikke så dårligt begavet, at han var fuldstændig utilregnelig. Den medfødte imbecilitet placerede derimod Villads i gruppen af delvist utilregnelige lovovertrædere. Og derfor skulle han dømmes efter § 39 i straffeloven af 1866. Straffes skulle han, men altså ikke lige så hårdt, som hvis han havde været fuldt tilregnelig. Sagen endte derfor med, at Villads fik fire år i tugthus for vold med døden til følge – en forbrydelse, hvor strafammen normalt lå mellem 2 og 12 års strafarbejde.

Straffeloven af 1866 byggede blandt andet på ideen om, at mennesket besidder en fri vilje – og derfor kan skelne mellem rigtigt og forkert. Hvis man alligevel valgte at gøre det forkerte – bryde loven – pådrog man sig en skyld, der skulle sones med straf. For første gang blev det lovbestemt, at afsindige og åndssvage kunne frikendes, når de begik et lovbrud, fordi de ikke havde en fri vilje og dermed ikke kunne vælge mellem rigtigt og forkert på samme måde som andre. I stedet for straf kunne de idømmes tidsubestemte sikkerhedsfor-

anstaltninger, som kunne ophæves, når de ikke længere fandtes nødvendige.

Man antog, at 'tåber' stod et sted mellem de sjælssunde mennesker med den frie vilje og de afsindige og åndssvage uden fri vilje. Var en person kun delvist ansvarlig for sine handlinger, var den skyld, han pådrog sig, tilsvarende mindre. Der skulle derfor en mindre straf til for at sone den.

Domstolene anvendte jævnligt straffelovens § 39. At en del lovovertrædere således fik nedsat straf og dermed den mildeste revselse, bekymrede imidlertid en del jurister og læger i tiden omkring år 1900. Når 'tåber' – svarende til åndssvage af lettere grad – hurtigere blev sluppet fri igen, frygtede man, at de kort tid efter ville begå ny kriminalitet. At de så at sige ville rende ind og ud af fængslerne. Kriminalstatistikkerne fortalte ikke, om det var de samme personer, der gang på gang blev dømt efter § 39, men straffelovens kritikere vurderede, at det i høj grad var tilfældet.

Derfor foreslog kritikerne, at langt flere i stedet burde idømmes tidsubestemte sikkerhedsforanstaltninger på en anstalt. For en del af disse lovovertrædere syntes endnu mindre tilregnelige, end domstolene ville indse. Skulle man endelig straffe de mindre tilregnelige, burde det ifølge kritikerne snarere ske med langvarig straffe, om end af mildere karakter, så man tog mere hensyn til den trussel, lovovertræderen udgjorde mod samfundet.

Var en person kun delvist ansvarlig for sine handlinger, var den skyld, han pådrog sig, tilsvarende mindre.

Straffeloven af 1930 imødekom en række af kritikernes krav. Med en del ændringer er det den samme straffelov, der gælder i dag, hvor man formentlig ville have vurderet Villads som utilregnelig og tilkendt ham en tidsubestemt foranstaltning i socialt regi for personfarlig kriminalitet.

Måske vil udviklingshæmmede lovovertrædere i dag foretrække den relativt milde straf, som Villads faktisk fik? I hvert fald giver nogle af dem udtryk for, at de oplever foranstaltninger som en reel straf. Og en hård en af slagsen. For i lidt under halvdelen af sagerne berammer domstolene ingen længstetid. Selvom der bliver ført løbende kontrol med varigheden af dommene og flere af dem bliver ophævet hen ad vejen, kan det være svært for nogle udviklingshæmmede at forstå og se rimeligheden i det, når sanktionen til normalt begavede varer i kortere tid for selvsamme kriminalitet.

Er det rimeligt og et retssamfund værdigt? Skal der være sammenhæng mellem skyld og straf? Hvor gode er argumenterne for 'foranstaltningerne', tidsbestemte som tidsubestemte? Oprindeligt var det tanken dels at beskytte og undlade at straffe kriminelle, der 'ikke kan gøre for det', dels at beskytte samfundet mod en gruppe mennesker, der blev opfattet som særligt farlige. Men der er ingen dokumentation for, at psykisk udviklingshæmmede samlet set er farligere end alle andre. At straffe eller

behandle for 'farlighed' sætter ikke fokus på, om den pågældende er skyldig eller ej, men på risikoen for en forbrydelse i fremtiden.

Jeg er hverken læge, jurist eller pædagog og skal ikke gøre mig klog på, hvordan sanktioner bør være over for udviklingshæmmede lovovertrædere. Som historiker kan jeg påvise, at man over tid har opfattet skyld og straf på måder, som virker fremmede i dag. Og det vil man i fremtidens samfund måske også tænke om vores nuværende praksis.

[f:] PERNILLE SONNE

Pernille Sonne arbejder på en ph.d.-afhandling om dansk retspsykiatri 1890-1935, som også omhandler udviklingshæmmede og sent udviklede kriminelle.

Bidrager med kapitlet "Men selvfølgelig Jernstænger for Vinduerne" til bogen *Psykiatriens historie i Danmark*, Jesper Vaczy Kragh (red.) (2008), København: Hans Reitzels Forlag.

Kilder: Straffeloven af 1866 og 1930, Højesteretstidende 1905.